

PENINSULA IBERICĂ PÎNĂ LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XV-LEA. FORMAREA STATELOR CENTRALIZATE SPANIA ȘI PORTUGALIA

(anul II liceu — una oră)

În cadrul acestei lecții se vor trata următoarele probleme :

1. Peninsula Iberică în perioada migrațiunii popoarelor ;
2. Dominația arabă : emiratul și califatul de Cordoba ;
3. Formarea micilor stătulețe spaniole în centrul și nordul Peninsulei Iberice. Castilia și Aragonul ;
4. „Reconquista“ („Recucerirea“). Unificarea Castiliei și Aragonului : regatul Spaniei ;
5. Formarea regatului Portugaliei.

În timpul desfășurării lecției, pe tablă se va completa următoarea schemă :

1. Migrațiunea popoarelor germanice :

- vandali¹)
- vizigoți — regat — capitala Toledo (410—709)²)

2. Dominația arabă (712—1492)

- 711—712 cucerirea Peninsulei Iberice³)
- 732 lupta de la Poitiers cu Carol Martel.
- *emiratul de Cordoba (756—929) și califatul (929—1031)* — dinastia *Omeiazilor*⁴)
- 778 lupta de la Roncevaux (Roncevalles) ; moartea lui Roland
- după 1031 fărîmițarea califatului în emirate⁵).

3. Formarea stătulețelor spaniole în centrul și nordul Peninsulei Iberice (sec. VIII-XIII)

- Asturia, sec. al VIII-lea ⁶)
 - Galicia
 - Navarra, sec. al IX-lea ⁷)
 - Castilia, sec. al IX-lea
- { unite în regatul Leon
- { 1230 se unește cu Leon ; organizare — cortes⁸)
— „Santa Hermandad“⁹)

- Aragonul în sec. al XII-lea cucereste :
 - Catalonia — Barcelona
 - Baleare
 - Sicilia { 1282
 - Corsica
 - Sardinia — 1326
- marile războaie în Castilia și Aragon :
 - Catalonia — Verntaliat ¹⁰
 - Baleare — Pedro Juan de Sala ¹¹)
- 4. „Reconquista“ — sec. XI—XV (1492)**
 - *prima fază* (sec. XI—XIII)
 - Rodrigo Diaz de Bivar (Cidul) ¹²
 - 1212 *Las Navas de Tolosa* — victoria Castiliei
 - unită cu Aragon, Navarra și Portugalia.
 - Unirea Castiliei cu Aragonul* — 1473
 - Căsătoria lui Ferdinand al V-lea de Aragon cu Izabela de Castilia.¹³
 - 1481 reorganizarea Inchiziției („Sf. Oficiu“), Torquemada¹⁴) și crearea unor noi ordine cavalierești.¹⁵)
 - 1492 — descoperirea Americii.
 - *a doua fază* (după 1212—1492)
 - Cucerirea Grenadei (1492).¹⁶)
- 5. Formarea regatului Portugaliei**
 - 1097 — comitatul de Porto — Henric de Burgundia¹⁷)
 - sec. al XII-lea — stat (regat) vasal papalității.¹⁸)
 - 1580 sub dominația Spaniei.

Comentariu istoric

1. Vandalii, sub conducerea lui Geiserich sau Genseric (427—477), un abil, inteligent și crud șef barbar, după ce au jefuit cumplit Peninsula Iberică, au trecut, în anul 429 în Africa, formînd acolo un regat pe care l-au desființat bizantinii în anul 534.

Amintirea vandalilor în Spania s-a păstrat în numele geografic „Vandaluzia“ = „Andaluzia“, iar modul cum ei distrugeau orașele și statele romane s-a păstrat în cuvîntul *vandalism*.

2. Regatul vizigot din Spania cuprindea și o mare parte din fosta provincie Galia (pînă la Loire și Rhône).

Ultimul rege vizigot, Roderic, era în rivalitate cu guvernatorul Ceutei, numit Julien. Acesta din urmă a chemat în ajutor contra lui Roderic pe arabi. Cu consimțămîntul califului Walîd de la Damasc, o armată formată din arabi și berberi, sub conducerea generalului Djebel Tariq (Tariq ibn Ziyad) și de la care vine și numele strîmtorii Gibraltar, a trecut în Peninsula Iberică în anul 711.

3. Lupta decisivă între armatele lui Tariq și cele ale regelui vizigot Roderic s-a dat la Xeres (astăzi Jerez de la Frontera) și a durat trei zile. Tariq a omorât pe Roderic și a ocupat capitala regatului vizigot, Toledo.

În mai puțin de un an, arabii au cucerit Peninsula Iberică de la Gibraltar pînă la munții Pirinei. Primul guvernator arab a fost Abd-el-Aziz, fiul șefului arab de la Kairuan care, după legendă, s-a căsătorit cu fosta soție a lui Roderic, Egilone.

4. La 750, la conducerea marelui califat arab de la Damasc a ajuns familia Abbasizilor; ei au mutat capitala califatului de la Damasc la Bagdad.

Abbasizii au masacrat întreaga familie a Omeiazilor. A scăpat numai un băiat (un nepot al ultimului calif omeiad) în vîrstă de 20 de ani, Abd er Rahmân ibn Moawija, care a fugit în Africa, unde a stat cinci ani. Trecînd apoi în Spania (13.IX.755), a luat conducerea emiratului de acolo, care avea capitala la Cordoba. Cu acesta începe domnia dinastiei Omeiazilor în Spania.

În timpul îndelungatei sale domnii (32 de ani), Abd er Rahmân ibn Moawija (755—788), emiratul de Cordoba a ajuns la o mare înflorire economică, politică și culturală. El este acela care a construit frumoasa moschee din Cordoba (786) și tot el a purtat lupte cu Carol cel Mare, atacîndu-i ariergarda la Roncevaux (Roncevalles), în Navarra, în anul 778 și unde a murit vestitul Roland.

Emiratul de Cordoba a ajuns la o și mai mare dezvoltare în timpul lui Abd er Rahmân al III-lea (912—961), care era al optelea emir de Cordoba și care a transformat emiratul în califat, în anul 929, nemaivoind să asculte de califul abbasid de la Bagdad.

Fiul acestuia, El Hakam al II-lea (961—976) a fost un mare protector al artelor, fiind el însuși un bun poet. El a declarat „războiul sfînt“ contra creștinilor.

În califatul de la Cordoba a trăit vestitul medic și filozof *Averroes* (1126—1198), comentatorul lui Aristotel.

5. După 1031 (deci după încetarea domniei Omeiazilor), califatul de Cordoba s-a fărîmițat într-o serie de mici emirate: Cordoba, Sevilla, Malaga, Saragossa, Toledo și Granada sau Grenada, căreia i se mai zicea și „Damascul Occidentului“. Conducătorii acestor emirate se luptau între ei pentru menținerea și întinderea emiratelor lor (o serie de lupte dinastice).

Descentralizarea califatului arab din Spania în mici emirate a făcut posibilă formarea și întărirea micilor state spaniole din centrul și nordul Peninsulei Iberice și în cele din urmă gruparea lor în jurul Castiliei și Aragonului.

6. După înfrîngerea lui Roderic la Xeres, în 711, o parte din vizigoți, sub conducerea lui Pelage (o rudă a ultimului rege vizigot Roderic), s-a refugiat în nordul Peninsulei Iberice, în vecinătatea munților Pirinei și acolo a creiat un mic stat (un regat) împreună cu spaniolii, numit *Asturia*; primul rege a fost Pelage (718—737).

În secolul al IX-lea, Asturia s-a unit cu un alt mic stat spaniol, care s-a format cam în același timp, cu Galicia și care împreună au alcătuit *regatul Leon*. Acest regat Leon s-a unit cu regatul Castiliei în anul 1085.

7. Regatul Navarrei (sau Nevarrei) a trecut în stăpînirea Franței în anul 1284.

8. La început, *cortesurile* erau adunări ale nobililor și ale clerului, convocate de regii de Leon (sec. X—XI). Apoi s-au creat cortesuri și în Castilia și Aragon. În sec. al XII-lea, la cortesuri au participat pentru prima oară și reprezentanții orașelor și apoi chiar reprezentanți ai țărănimii, dat fiind importanța pe care o avea țărănimia în „Reconquista“.

Nobilii, clerul și reprezentanții orașelor (cortesul) se întruneau la convocarea regelui, de obicei, la doi-trei ani și uneori la patru ani. La început, cortesurile aveau numai un rol consultativ; ele puteau prezenta regelui doleanțele lor. Cu timpul autoritatea cortesurilor a crescut; ele puteau să aprobe perceperea unor impozite pe care le propunea regele și chiar să-și spună cuvântul în probleme majore de politică (începerea unui război, încheierea unei păci etc.).

9. „Santa Hermandad“ — frăție, congregație, ligă, formată din orașele din Aragon, Castilia și Leon. A fost făcută de către orașe pentru a se apăra de feudalii spanioli și pentru a lupta contra anabilor. Liga era sprijinită de regii statelor amintite, care voiau să-și întărească puterea (în luptă contra feudalilor) și să dezvolte comerțul. Din sec. al XVI-lea (deci după terminarea „Reconquistei“), importanța acestei ligi a orașelor a scăzut.

10. Verntaliat era un mic nobil care a răsculat țărănimia din Catalonia în anul 1462. Răscoala s-a întins și în sudul Franței. Răsculații spuneau că atunci când a murit, Adam nu și-a făcut testament și deci urmașii lui trebuiau să-și împartă pământul în mod egal între ei și că nu era drept ca unii să aibă moșii și alții nu. Răscoala a durat 10 ani, fiind înfrântă abia în anul 1472.

11. Răscoala condusă de Pedro Juan de Sala a început în anul 1484. Răsculații au ajuns pînă la zidurile Barcelonei. Ei au fost înfrinți în anul 1485, iar Pedro Juan de Sala a fost executat.

12. *Rodrigo sau Ruy Diaz de Bivar, zis Cid Campeador*, cavaler născut la Bivar, aproape de Burgos (1043?—1099), cucerește Valencia de la arabi (1094).

Errou celebru al „Reconquistei“, a fost evocat în numeroase opere literare (ex. „Poema del Cid“; „Romancero del Cid“, tragedia lui Corneille „Cidul“, „Legendes des siècles“, de Victor Hugo).

13. Izabela de Castilia a murit în anul 1504, iar soțul ei, Ferdinand al V-lea, rege de Aragon, Sicilia și Sardinia, în anul 1516. Deoarece unicul lor fiu, Juan, murise înaintea lor (1497), Castilia a trecut în stăpînirea uneia din fiicele sale, *Ioana Nebuna* („la Loca“), care a domnit între anii 1534—1555 (în Castilia).

Ioana Nebuna s-a căsătorit cu arhiducele Austriei, Filip cel Frumos, fiul lui Maximilian, împăratul Germaniei și al Margaretei de Burgundia. Ioana Nebuna cu Filip cel Frumos au avut un fiu, pe Carol al V-lea, împăratul Germaniei. O soră a Ioanei Nebuna a fost Caterina de Aragon, prima soție a regelui Henric al VIII-lea al Angliei și pe care acesta a alungat-o, după o căsătorie de 18 ani. Fiica lui Henric al VIII-lea al Angliei și al Caterinei de Aragon a fost Maria I Tudor, poreclită „Maria Sîngeroasă“, regină a Angliei (1553—1558).

14. În anul 1478, Sixt al IV-lea dădea o bulă prin care se reorganiza Inchiziția în Spania (Castilia și Aragon). Mare inchiizitor a fost numit *Thomas de Torquemada* (1480—1498). Numai în 18 ani, Torquemada a condamnat la

moarte (ardere pe rug), 10.220 persoane, 6.860 au fost executați în efigii (deoarece nu au putut fi prinși), 97.321 condamnați la alte pedepse (închisoare și confiscarea averii, la galere etc.).

15. Alături de Inchiziție, ordinele călugărești au jucat un rol important în consolidarea puterii regale în Spania. Ele au participat și la „Reconquistă”. Noile ordine cavalierești au fost : Santiago de Compostella, Alcantara și Calatrava.

16. Ultimul emir de Grenada a fost Mohamed Abu Abdalah zis și *Boabdil* care, fiind în ceartă pentru tron cu alți membri ai familiei sale și mai ales cu un unchi al său, Abdalah el Zagal, a chemat în ajutor pe regele Ferdinand al V-lea de Aragon. Acesta l-a restabilit pe tron dar, în același timp, i-a luat și toate teritoriile pe care le stăpînea, ca, în cele din urmă, să-l asedieze în Grenada.

Asediul Grenadei a durat nouă luni (26.IV.1491—2.I.1492). În fața Grenadei, Ferdinand al V-lea de Aragon a construit o nouă cetate puternică, Santa Fé. Boabdil a trebuit să se predea în frumosul său palat de la Alhambra. El a părăsit Spania în anul 1493, stabilindu-se în Africa, unde a intrat în slujba regelui din Fez și a murit într-o luptă cu marocanii la Bakuba.

17. În antichitate, Portugalia era provincia romană *Lusitania* (încă din timpul lui August). La începutul sec. al V-lea, teritoriul Portugaliei a fost cucerit de alani și de suevi, iar la sfîrșitul sec. al VI-lea a intrat în componența regatului vizigot, ca după 711—718 să fie ocupat de către arabi. Din 756, Portugalia făcea parte din emiratul de Cordoba.

Înfrîngînd pe arabi, partea de nord a Portugaliei a fost cucerită de regatul de Leon. În anul 1097, *Henric de Burgundia* primea de la socrul său, regele Alfons al VI-lea de Castilia, această regiune care de atunci forma *comitatul de Porto* (dependent de Castilia).

18. În anul 1139, Portugalia (comitatul de Porto) a ajuns independentă, dar chiar în cursul acestui sec. al XII-lea, ea s-a declarat vasală papalității (plătea papei o sumă de bani anual) și aceasta pentru a nu mai cădea din nou sub dominația Castiliei. În anul 1580, a ajuns însă sub dominația Spaniei. Portugalia a dus lupta sa proprie contra arabilor (propria sa „Reconquista”), orientată spre sud.

Capitala s-a stabilit la Lisabona în sec. al XIV-lea.

Indicații metodice

La această lecție cu privire la istoria Peninsulei Iberice în decursul evului mediu (pînă la sfîrșitul sec. al XV-lea), *accentul se va pune* în mod deosebit pe formarea regatului Spaniei (centralizarea micilor stătuțe spaniole) și pe „Reconquista”.

Deși procesul de formare a statului centralizat spaniol se aseamănă, în general, cu acela care a avut loc, în aceeași perioadă de timp, în Franța și în Anglia, la fiecare din aceste state trebuie să ținem seama și de condițiile specifice locale.

Statul centralizat spaniol ca și cel portughez s-au format în condițiile unei îndelungate și aprige lupte a poporului spaniol și a celui portughez împotriva dominației arabe („Reconquista”). De asemenea, mai trebuie să ținem seama

și de faptul că în timp ce califatul arab (de Cordoba) se afla, în sec. XI—XIII, în faza sa de descompunere, *de deșcentralizare* într-o serie de mici stătuțele arabe (emirate), în centrul și în nordul Peninsulei Iberice, micile stătuțele spaniole se aflau în *faza de centralizare a lor* (în cadrul a două state : Castilia, Aragonul).

Cunoașterea istoriei Peninsulei Iberice, a modului cum s-au format cele două state centralizate (Spania și Portugalia), prezintă și o deosebită importanță pentru înțelegerea istoriei universale în sec. XVI—XVII. În sec. al XVII-lea, Spania a ajuns una din cele mai mari puteri europene : avea o mare întindere teritorială, „țara în care soarele nu apunea niciodată“, și o puternică flotă maritimă militară și comercială. În sec. al XVI-lea, Portugalia și Spania au creat primele mari *imperii coloniale*.

Lecția mai prezintă importanță și în ceea ce privește educația ateist-științifică a elevilor, deoarece Inchiziția a fost una din cele mai reacționare instituții pe care a cunoscut-o istoria omenirii de-a lungul veacurilor și un instrument important în consolidarea puterii monarhiei spaniole și portugheze.

În cadrul acestei lecții, pornind de la date și fapte concrete, trebuie să-i facem pe elevi să înțeleagă și să-și însușească o serie de noi noțiuni de istorie : „Reconquista“, cortes, hermandad. În același timp, ei trebuie să opereze (în condiții noi) cu noțiuni de istorie cunoscute din lecțiile anterioare de istoria evului mediu : stat centralizat, monarhie absolută, califat, emirat, Inchiziție, ordin cavaleresc, colonie etc.

BIBLIOGRAFIE

- * * *Istoria Universală*, vol. III, București, Edit. științifică, 1960, Capitolele : „Statele feudale timpurii din Spania (secolele VI—IX)“, p. 187—193 ; „Dezvoltarea feudalismului în Spania și Reconquista. Portugalia“, p. 390—401 ; „Unirea Spaniei. Formarea statului Portugaliei“, p. 718—726.
- Dinu Constantin și Rea Silvia Bărbuleanu, *Statele centralizate din apusul Europei*, în *Însușirea sistemului de noțiuni la istorie. Clasele V—VII. Cercetări experimentale*, București, E.D.P., 1973, p. 114—123.
- Radu Manolescu, *Urmările mării migrațiuni a popoarelor pentru Europa Apuseană*, în „Studii și articole de istorie“, IX/1967, p. 273.
- Miron Nicolae, *Cel mai temut tribunal al istoriei : Inchiziția*, în „Magazin istoric“, 7—8/1969, p. 137—141.

CONSTANTIN DINU